

Böndör Pálról személyesen és szerkesztőként

Egy kis kitérővel kezdem. Szinte minden visszhang nélkül, csak egy röpké tudósítás szólt napilapunkban arról, hogy Óbecsén a Than-házban ez év őszén Pap József-emlékestet szerveztek, amelyen Hózsa Éva a költő munkásságát példamutatóan értékelő előadása mellett olyan magángyűjteményekből előkerült kéziratok, fénykép- és egyéb dokumentumok is megtekinthetők voltak, amelyeket eddig a közönség nem ismerhetett. Különösen azok a versek és verstörések lehetnek még a kutatók számára izgalmasak, amelyek a *Ráadás és maradvány* című 2006-ban megjelent posztumusz kötetbe szerkesztése idejében is lappangtak.

Köztük ezek a sorok is:

*Böndör Pali – Pál
Éveimért bosszantanál?
Én-t.*

*Hetvenévesen
szorulok három sorba.
Csináld utánam!*

Viszont-haiku

*Hetven évemmel
elférek három sorban.
Csináld utánam!*

Nemrég baráti beszélgetésben derült ki, Böndör Pál sem tud ezekről a röptében papírra vetett Pap József-haikukról, mint ahogy Jung Károly sem, s bevallom, az e sorok írójának szentelt is megbújt mindeddig

(több más verstördékkal együtt) a *Rendbogyó halászás* című régi, 1974-ben megjelent kötete lapjai között. S érdekel, mit szól majd Böndör, ha most találkozik ezekkel a hozzá intézett verssorokkal, éppen akkor, amikor ő lett – mint annak idején 1996-ban Pap József – hetvenéves. Mi is fér el az ő három sorába?

Nyilván köztudott, hogy mi az újvidéki gimnázium padjaiban, meg a Mirnics Júlia vezette önképzőköri délutánokon ismerkedtünk meg, de az *Új Symposion* és a *Híd* bibliográfusai szerint szinte együtt indultunk immáron több mint ötven éve, a hatvanas évek második felében verssel, prózával, kritikákkal, lapjaink irodalmi mellékleteiben, folyóiratainkban a nemzedékünkhöz tartozó (két-három év ide vagy oda) Hornyik Miklóssal, Jung Károllyal, Podolszki Józseffel, Juhász Erzsébettel, Sinkovits Péterrel, Dudás Károllyal, Utasi Máriával, Veszteg Ferencsel, Balogh Istvánal, Thomka Beátával, Danyi Magdolnával, Bognár Antallal (nem sokan maradtunk)... Több mint harmincéves szerkesztői munkám során – ha jól számolom – Böndör Pálnak öt verseskötetét szerkeszthettem, így gyakorlatilag pályáját is végigkövethettem. Most, hogy kézbe vettem a *Finis* című, eddigi életművét summázó és küllemében is impozáns, akárcsak egy kis márványtömb kötetét, látom, nem „három sorba”, hanem háromszázötven nagy formátumú oldalba „szorult” mindaz, amit ő a költészet nyelvén megfogalmazott.

Egyik nemrég, új versében, mintha csak a Pap József gondolatára rímelt is olvasnék:

*„A legutóbbi hetven év ugyan kissé zavaros,
áttekinthetetlen, de azt, ami korábban történt,
ha nem is mindig értem, legalább tudom megszerezni,
vagy megszerezték már mások,
és lehet időnként
nagyobb lelki kiborulás nélkül tanulmányozni.”*

Majd e *Hétköznapi tört* című vers végén ott az ő haikuja is, így kurzíválva:

*„A szervezetünk
méregteleníteni?
Inkább a lelkünk.”*

6 És akkor mi van? – teszi fel a versbéli kérdést. Majd következik új kötetének utolsó verse, amelynek címe: *Megetetem a kutyákat.*

Maradjunk annyiban, mindkét költőnk szerelmese volt a haikunak (is), de most, a hetvenedik születésnap ürügyén egy szinte kerek öt évtizedes pályát illene áttekinteni, felmérve honnan indult, s hova jutott Böndör Pál a költészetével.

Akkor, indulásakor, mi más lehetett volna a mérce, mint elérni azokat a regionális, de már azt is mondhatnánk, közép-európai mércéket, mint amilyeneket akkoriban a jugoszláviai magyar irodalomban a *Rátka*, a *Sirálymellcsont*, az *Átértékelés*, az *Agyonvert csipke* vagy a *Száz panasz* jelentett. Valamennyien csodálattal szívtuk magunkba ezeket a nem konvencionális verseket, de ugyanakkor azt éreztük, éppen ennek a költészetnek az újabb impulzusát talán nekünk kellene megadnunk, versben, prózában pedig megközelíteni a *Testvérem*, *Joábot*, a *Virágos Katonát* vagy *A kitömött madarat*. Ma sem vagyok meggyőződve, hogy sikerült. De a költészetben éppen Böndör volt az, aki szavainak racionalitásával, gondolatainak letisztultsága révén, s nem utolsósorban sajátos hangú líraiságával igen gyorsan megközelítette elődei szintjét, s például *Karszt* című (1974) szikár és fészes versbeszédű kötetével szinte berobbant az irodalmi köztudatba. E kötet kapcsán írta Utasi Csaba, hogy ars poetica-szerű a címadó vers, „melyet magasrendű szervezetsége és meggyerő tudatossága megkerülhetetlen revelációvá avat magaslati ponttá, ahonnan Böndör Pál költészetének csaknem minden tartománya jól belátható”. Különösen sajátosak voltak rövidversei, amelyekről a költő azt nyilatkozta: „...az én világom minél kevesebb szóval kifejezni egy hangulatot”.

S miben lesz szinte felülmúlhatatlan irodalmunkban? Az önmegfigyelésben, miközben költészetkoncepciója a világra összpontosul, figyelmünket önmagunkra irányítja, hogy aztán egy-egy különleges fintorral az irónia felé élezze ki versét. Nevezhetnénk ezt költői önkritikának is. Összegyűjtött verseinek nemrég megjelent kötete is arról győz meg bennünket, hogy ő a mindennapok eseményeinek lakonikus megverselője, s könnyen megfigyelhető, miszerint lírai versszerkezeteivel ábrázol, néz szembe eseményekkel, többször személyes érintettségű, mégis általánosítható bajokkal, sérelmekkel.

Szerkesztőként mindig nagyon odafigyeltem, mit mondanak a kritikusok, recenzensek egy-egy kéziratról, így Böndöréről is, s mindig jó érzés volt, ha a „privát” véleményem összecsengett a méltatóékkal.

Thomka Beáta vette észre: az *Artisták és modellek* című versében – a költészetnél mint motívumnál maradván – lép talán legtermészetesebben az önreflexió irányába:

„Lenyomat másolata mutat engem:
a modell alól húzom ki a széket.
A padlóra mégis én vágódom le...”

Ez az enyhe (ön)íronia Böndör Pál költészetének lényeges eleme, mert a szigorúan vett tárgyyszerű gondolkodásmód leginkább formaalkotó energiákká transzformálódik.

Bányai János szerint Böndör Nemes Nagy Ágnestől, Várady Szabolcs-tól és Ferencz Győzőtől tanult „újholdas irodalom- és versszemléletet”, s így kimunkált eszköztárral nézhetett szembe korának mindennapi keserveivel; a szenvedés és szorongás eseményeivel.

Irodalomtörténetében Bori Imre a „modernista konvenciók követőjének nevezi” költőnket, míg munkásságát állandóan követő kritikusa, Toldi Éva szerint „legjobb versei az élménylíra körébe sorolhatók”, ide jut el az egykoron meghirdetett kopárságtól.

Harkai Vass Éva, aki vállalta a Böndör-életmű feltérképezését, s részletes utószóban igazítja el az olvasókat, a most megjelent *Finis* kötetben is a szikárabb és fegyelmesebb versbeszédet emlegeti, s azt emeli ki, hogy az *Új Symposion* első korosztályától örökölt lírai anyanyelvet idővel felváltotta a kimunkáltabb versforma, a rímre épülő formai szabályosság.

Gerold László irodalmi lexikonának bibliográfiája szerint Böndör köteteknek, illetve költészetének számtalan méltatója volt és van, ami annak a bizonyítéka, hogy szinte minden kötetével tudott valami újat is felmutatni, valami olyat, ami mindeddig a kritikai érdeklődést is fölkelte. Talán az egyetemes magyar irodalomkritika, mondhatnánk így is, érdektelensége meglepő. Mert mindössze néhány folyóirat közölt egy-egy reflexiót köteteiről. Pedig, s ezt Bányai János idézi, Lengyel Balázs már 1978-ban Böndör *Vérkép* című kötetéről értekezve „költőt avató” bírálatot írt, mondván: „...tűnődő felismerései a költő közérzeti állapotáról vallanak, s ezért nem ontológiaiak, hanem líraiak [...] a hagyományos lírai eszközök, díszítőelemek háttérbe szorításával, de minuciózus gondnal, plasztikusan formálja meg [...] a világlírában általánosan elfogadott csupasaz verstípust”.

Végezetül, köszöntve a hetvenéves költőt, idézzük őt magát. Annak idején számos kötet, így az övéi is, csak anyaországi támogatással jelenhettek meg. Ehhez pedig mindig minden kézírathoz két pozitív recenzió szükségeltetett, valamint egy ún. tartalmi ismertető, amelyet nem egy esetben maga a szerző írt meg. 2003-ban a *Kóros elváltozások* köteté „tartalmi ismertetőjében” ezt olvashattuk: „Gimnazista koromban olvastam egy könyvet, száz opera tartalmát mesélte át benne a szerző. Lelkiismer-

tesen végigolvastam a művet, mert élvezetesen volt megírva, úgy emlékszem, és azért is, mivel nagyon ambicionáltam azt, hogy átfogó műveltségre tegyek szert, holott sejtettem, hogy az operák másról szólnak: a zenéről, azt pedig szavakkal leírni, átmesélni nem lehet. Több már, mint egy évtizede, hogy ilyen tartalmi kivonatokat fabrikálok magam is, ha kéziratomat könyv alakban szeretném viszontlátni. Ilyenkor beleolvasok a rólam, illetve költészetemről írott méltatásokba, tanulmányokba – keresem a hangot, mellyel a mindenkori, rendszerint sok minden mással is elfoglalt zsűritagokat gyorsan megnyerhetem. És közben elég furcsán érzem magam. Erről és erről szólnak ezek a versek. Időnként meglepődöm azon, amit látok, hallok, tapasztalok, máskor meg semmit sem értek, vagy éppen elszomorodom, mert nagyon is értem, hogy mibe keveredtem, keveredtünk bele. És ezt megírom. Ennyi. Konkrétabban: a két részre tagolódo kézirat első része inkább a világ kóros elváltozásaira figyel, kényszerül figyelni, míg a másik versciklusban a szerző a saját kórjaira szeretne nem odafigyelni, amennyire ez lehetséges. Nem lehetséges semennyire sem, de a költészet kiszámíthatatlan diszciplína, és a vers néha tényleg arról szól, amiről a költő írni akart. De ez nem olyan nagy baj, gondolom én.”

Kedves Pali, mintha ebben is egyet tudnánk érteni akkor, amikor hetvenedik születésnapodon köszöntelek.